

УДК 371.471(075.8)

Н. І. Яценюк

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЗАСОБАМИ ПІДРУЧНИКА

У статті йдеться про готовність майбутніх учителів іноземної мови як системну професійну компетентність та її структурні компоненти: змістовий, процесуальний та мотиваційний.

Ключові слова: готовність, іношомовна комунікативна компетенція, підручник, молодші школярі.

В статье речь идёт о готовности будущих учителей иностранного языка как о системной профессиональной компетентности и её структурных компонентах: содержательном, процессуальном и мотивационном.

Ключевые слова: готовность, иноязычная коммуникативная компетенция, учебник, младшие школьники.

The article deals with the problem of future foreign language teachers' preparation as a system of professional competence. The author presents its structural components, such as the content, the process and the motivation.

Key words: preparation, foreign language communicative competence, textbook, primary school pupils.

Постановка проблеми. Підготовка кваліфікованого фахівця, здатного забезпечити ефективне навчання учнів іноземної мови, передбачає формування відповідного рівня готовності студента до зазначеного виду діяльності (Л. Морська, С. Ніколаєва).

Проблема готовності учителя до професійної діяльності привертає постійну увагу дослідників, педагогів-практиків. Виокремимо найбільш важливі напрями: сутність і структура готовності вчителя до педагогічної діяльності (М. Дьяченко, І. Зязюн, А. Капська, Є. Улятова та ін.); психолого-педагогічна готовність до роботи з дітьми (О. Белих, О. Морозов, М. Рябуха); методичні аспекти формування готовності майбутнього вчителя до професійної діяльності (А. Линенко); вимоги до теоретичної і практичної підготовки фахівця в галузі іношомовної освіти (С. Ніколаєва); концептуальні засади розробки методичної освіти майбутніх учителів іноземної мови початкової школи (О. Бігич, І. Зимня, Є. Пассов, С. Роман та ін.); теоретичні основи поліпшення мовної міжкультурної підготовки вчителя іноземної мови (Н. Бориско).

Метою статті є розкриття поняття «готовність» майбутнього вчителя іноземної мови до формування іношомовної комунікативної компетенції молодших школярів засобами підручника та його компонентів і показників.

Науковці М. Дьяченко, Л. Кандилович, В. Сластьонін під готовністю розуміють систему показників, що характеризують фізіологічну, сенсорну організацію людини, її психічні властивості; процеси, які необхідні під час діяльності та безпосередньо впливають на виконання того чи іншого виду роботи [2; 11].

Окремими науковцями поняття «готовність» трактується як складне багаторівневе утворення, встановлена структура якостей та здібностей особистості, які реалізуються в діяльності [12].

Деталізує визначення готовності стосовно педагогічної професії І. Зимня: «Готовність – це широка і системна професійна компетентність, стійка переконаність, соціально-значуща спрямованість особистості майбутнього вчителя, наявність у фахівця комунікативної та дидактичної потреби, потреби у спілкуванні й передачі досвіду іншим» [3, с. 45]. Дослідниця зазначає, що усвідомлення власної готовності до майбутньої професійної діяльності дасть змогу молодому вчителю виявити рівень своєї відповідності вимогам і специфіці педагогічної діяльності та намітити програму професійного самовдосконалення у вищому навчальному закладі.

Рівень готовності залежить від віку, досвіду, індивідуальних властивостей особистості. А. Імеладзе вважає, що результатом готовності є актуалізація майбутнім фахівцем необхідних знань, мобілізація складових його професійного досвіду, інтелектуальних, емоційних, вольових процесів та оцінка власних можливостей, зіставлення одержаного результату з наявними вимогами суспільства [4].

Основними структурними компонентами готовності майбутніх педагогів до професійної діяльності вважають змістовий, процесуальний та мотиваційний [10]. Зазначені компоненти характеризуються певними показниками, за якими можна говорити про рівень сформованості цієї якості в майбутніх педагогів.

Підготовка кваліфікованого фахівця, здатного забезпечити ефективне навчання учнів іноземної мови, передбачає формування відповідного рівня готовності до зазначеного виду діяльності (Н. Бідюк,

Н. Бориско, Л. Морська, С. Ніколаєва та ін.). Майбутній учитель повинен не лише досконало володіти знаннями, вміннями і навичками з іноземної мови, а й бути психологічно та технологічно готовим до навчання цього предмету учнів.

Готовність майбутнього вчителя іноземної мови до формування іншомовної комунікативної компетенції молодших школярів засобами підручника трактуємо як складову його професійної компетенції, яка передбачає наявність відповідних знань про іншомовну комунікативну компетенцію (мовну, мовленнєву і соціокультурну) та особливості її формування в молодших школярів засобами підручника; вміння організовувати роботу з навчальною книгою, передбачивши вправління учнів у всіх видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, говорінні, читанні та письмі); позитивне ставлення майбутнього педагога до зазначеного виду діяльності.

Аналізуючи праці вчених, методистів [1], ми дійшли висновку, що кінцевим етапом становлення готовності майбутнього вчителя іноземної мови до формування іншомовної комунікативної компетенції молодших школярів засобами підручника є професійна компетентність педагога до цього виду діяльності.

Зазначене новоутворення ми розглядаємо в єдності та взаємодії таких компонентів і показників:

- мотиваційного, який передбачає усвідомлення значущості іншомовної комунікативної компетенції в сучасних умовах; стійкий інтерес до роботи з підручником з іноземної мови; прагнення до самовдосконалення;

- змістового, що охоплює знання сутності іншомовної комунікативної компетенції молодших школярів; особливостей підручника з іноземної мови для початкової школи; видів роботи з підручником, спрямованих на формування в молодших школярів іншомовної комунікативної компетенції;

- процесуального, який полягає в умінні аналізувати підручник з іноземної мови для початкової школи з погляду наявності в ньому засобів для формування іншомовної комунікативної компетенції молодших школярів; відбирати матеріал для вправління учнів у різних видах мовленнєвої діяльності; доповнювати підручник завданнями на формування іншомовної комунікативної компетенції; організовувати роботу з книгою з метою формування в молодших школярів компетенцій в аудіюванні, говорінні, читанні та письмі.

Мотиваційний компонент, на нашу думку, відіграє домінуючу роль у структурі готовності педагога до формування іншомовної комунікативної компетенції молодших школярів засобами підручника, адже від мотиваційної налаштованості, усвідомлення значущості професійних знань і вмінь залежатиме результат. У процесі професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови важливо забезпечити мотиваційне спрямування на усвідомлення значущості вивчення іноземних мов та професійну орієнтацію на застосування комунікативного підходу.

Цей компонент передбачає розуміння педагогом самого поняття «мотивація», врахування цього явища у педагогічній діяльності. Майбутній учитель має усвідомлювати, що мотивація особистості актуалізує внутрішні сили і спрямовує діяльність педагога на пошук нових шляхів його фахового вдосконалення. Ю. Кулюткін зазначає, що розуміння сутності мотивації дає вчителю можливість знайти відповідь на запитання, заради чого здійснюється навчально-пізнавальна діяльність [8].

У початковій школі педагогу важливо вмотивувати учням значущість оволодіння іноземною мовою, прищеплювати позитивне ставлення до предмету, виробляти в них базові вміння, потрібні для подальшого розвитку комунікативної компетенції. Крім використання відповідних методів стимулювання навчальної діяльності школярів, учитель має враховувати інтереси учнів (використовувати цікавинки про країну, мова якої вивчається, про особливості культури, побуту тощо); формувати нові мотиви, що підвищують інтерес учнів до навчання; надавати школярам шанс себе проявити; спонукати до цілепокладання; створювати здорове суперництво. На цьому етапі відбувається формування в молодших школярів навичок спілкування в усній та письмовій формах відповідно до їхніх вікових особливостей та інтересів у межах визначених сфер і ситуацій. Бажання вивчати іноземну мову, інтерес до уроків є запорукою результативності навчання. Саме тому вчитель має застосовувати новий за змістом і формою навчальний матеріал; використовувати дидактичні ігри, аудіозаписи, відеоматеріали тощо; змінювати види діяльності, що забезпечить активність учнів протягом уроку.

Для того, щоб досягти успіху в навчанні іноземної мови на всіх ступенях шкільного курсу з орієнтацією на вікові особливості й можливості учнів, а також на норми, закладені у відповідних освітніх стандартах, підручниках, посібниках і методичних рекомендаціях, учитель має бути підготовлений до самостійного, творчого вирішення різноманітних методичних задач, що постійно виникають у навчально-виховному процесі з іноземної мови. Учені В. Краєвський, Н. Кузьміна, С. Ніколаєва вважають, що вчитель іноземної мови має бути налаштований на творчий пошук і дослідну діяльність як на необхідне підґрунтя його методичної творчості й подальшого фахового вдосконалення [6; 7; 9].

Мотиваційний компонент готовності майбутнього вчителя іноземної мови до формування іншомовної комунікативної компетенції молодших школярів засобами підручника передбачає здатність майбутнього педагога відбирати емоційногенний матеріал підручника. Йдеться не лише про тексти, які

мають бути доступними та логічно викладеними, а й завдання на застосування індивідуальних та групових форм роботи; ігрові технології і драматизації за прочитаним; виконання творчих завдань тощо. Як зазначає Я. Кодлюк, не весь навчальний матеріал несе емоційний заряд, але такі аспекти, як зміна видів діяльності, вдале використання наочних посібників, створення проблемних ситуацій, яскравість викладу, ознайомлення з конкретними способами самоконтролю, здатні впливати на емоційну сферу людини [5].

Змістовий компонент передбачає знання, результат, що мають досягти студенти – майбутні вчителі іноземної мови. Відповідно до загальноприйнятої в педагогіці класифікації знань (про навколишній світ, про способи пізнавальної і практичної діяльності, про цінності) виділяємо такі види знань, якими мають володіти майбутні вчителі іноземної мови:

- про іншомовну комунікативну компетенцію молодших школярів як інтегративну характеристику учня, яка охоплює мовну (лексичні, фонетичні та граматичні знання і відповідні навички), мовленнєву (уміння в аудіюванні, говорінні, читанні та письмі) та соціокультурну (країнознавчу і лінгвокраїнознавчу) компетенції і виражається в умінні учня висловлювати свої думки в усному мовленні та на письмі на рівні А1 (згідно із Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти), а також здатність розуміти іншомовне мовлення при слуханні й читанні;

- про особливості підручника з іноземної мови для початкової школи у контексті структурно-функціонального підходу, адже він є основним джерелом знань та основним засобом навчання. Між підручником, учнем та педагогом існує тісний взаємозв'язок. Учитель має навчити учнів працювати з книгою, користуватися граматичним покажчиком, словником [9];

- про способи формування іншомовної комунікативної компетенції молодших школярів засобами підручника.

Майбутній учитель іноземної мови має володіти знаннями про себе (як учителя) та про навчально-виховний процес з іноземної мови у початковій школі; вміннями навчання, виховання й розвитку молодших школярів як під час уроку, так і в позакласній роботі з іноземної мови; вміннями зреалізовувати провідні функції учителя іноземної мови початкової школи (проектувальну, організаційну, мотиваційну, комунікативну, дослідницьку) [1].

Процесуальний компонент готовності майбутнього педагога спрямований на формування у студентів умінь аналізувати підручник з іноземної мови, доповнювати його завданнями і вправами на формування іншомовної комунікативної компетенції, організовувати роботу з навчальною книгою – з кожним зі структурних компонентів підручника, на різних етапах уроку, у формі самостійної роботи учнів з книгою та роботи під керівництвом учителя [5; 13].

Початкова школа становить специфічну ланку шкільного навчання іноземної мови. Вона є фундаментом шкільної мовної освіти, на якому закладаються першооснови підготовки дитини до життя в сучасному багатомовному (полікультурному, інформаційно розвиненому і мобільному) світі.

Суттєво збагачують процесуальний компонент готовності майбутнього вчителя іноземної мови уміння скористатися власним мовленнєвим досвідом з рідної чи першої іноземної мови; аналізувати й оцінювати ситуацію спілкування та вибирати відповідну позицію; здійснювати самоосвіту за допомогою підручника, навчальних комп'ютерних програм, Інтернету тощо.

Ще однією і не менш важливою вимогою до особистості вчителя є наявність вміння спостерігати й аналізувати свою педагогічну діяльність та роботу колег за визначеними компонентами; організовувати і проводити нескладний експеримент; представляти свої знання та досвід роботи у статтях, на науково-практичних конференціях тощо.

Головне місце серед усіх об'єктів дослідження навчально-виховного процесу вчителем посідає учень. Саме неповторність кожної дитини, індивідуальні особливості, потреби та інтереси школярів спонукають педагога до пошуку індивідуального, нешаблонного, особливого підходу до вирішення методичних задач. Особистість молодшого школяра, його потреби, інтереси, мотиви, уміння й навички є найважливішими аспектами, які необхідно враховувати у професійній діяльності.

Отже, готовність майбутніх учителів іноземної мови до формування іншомовної комунікативної компетенції молодших школярів засобами підручника трактуємо як складову їх професійної компетенції, яка реалізовується через змістовий, процесуальний та мотиваційний компоненти.

Література:

1. Бігич О. Б. Формування у студентів методичної компетенції вчителя іноземної мови початкової школи / О. Б. Бігич // Іноземні мови : науково-методичний журнал / засн. Київський національний лінгвістичний університет ; 1995. – 2002. – № 2. – С. 27–31.
2. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – СПб. : Питер, 2001. – 560 с.
3. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе / И. А. Зимняя. – М. : Просвещение, 1991. – 220 с.

4. Имеладзе А. В. Установка как системообразующий фактор деятельности / А. В. Имеладзе // Теория установки и актуальные проблемы психологии. – Тбилиси : Мецниереба, 1990. – 130 с.
5. Кодлюк Я. П. Теорія і практика підручникотворення в початковій освіті [текст] / Я. П. Кодлюк – К. : Наш час, 2006. – 368 с.
6. Краевский В. В. Основы обучения. Дидактика и методика : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. В. Краевский, А. В. Хуторской. – М. : Академия, 2007. – 352 с.
7. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М. : Высшая школа, 1990. – 162 с.
8. Кулюткин Ю. Н. Моделирование педагогических ситуаций / Ю. Н. Кулюткин, Г. С. Суховская. – М. : Просвещение, 1981. – 157 с.
9. Ніколаєва С. Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник / колектив авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – Вид. 2, випр. і перероб – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
10. Сікорський П. І. Теорія і методика диференційованого навчання / П. І. Сікорський. – Львів : вид-во «СПЛОМ», 2000. – 421 с.
11. Слостенин В. А. Формирование профессиональной культуры учащихся / В. А. Слостенин. – М. : Новая школа, 1993. – 175 с.
12. Хрущ О. В. Проблема готовності у психологічній науці / О. В. Хрущ. – Івано-Франківськ : вид-во Прикарпатського університету ім. В. Стефаника, 2000. – Вип. № 4. – С. 73–81.
13. Щукин А. Н. Обучение иностранным языкам. теория и практика: учебное пособие для преподавателей и студентов / А. Н. Щукин. – М. : Филоматис, 2004. – 43 с.